

jegenińizde, sol millettiń mádeniyatı, milliy maqtanışı ekenligi belgili boladı. Mısalı, francuzlarda vino, italyanlarda pıca, spagetti, nemeclerde frankfurt kolbasaları hám bavariya pivosi, túrklerde kofe, ózbeklerde palaw, qaraqalpaqlarda júweri gúrtik, qazaqlarda beshbarmaq hám t.b. sıyaqlı. Hátteki, jámiyetimizdegi barlıq shańaraqtıń da ózine tán bolǵan delikates taǵamları boladı. Sonlıqtan, hár bir millettiń, xalıqtıń milliyligin sáwlelendiretuǵın, onı bir jerden ekinshi jerge tasıytuǵın belgili conceptler boladı. Al, olardı lingvokulturologiyalıq, lingvopragmatikalıq jaqtan izertlew bizge kóplegen mádeniyatımızdıń tıń negizlerin ańlawda járdem beredi. Nátiyjede milletimizdiń, xalıqtıń biybaha mádeniyatın dúnya sheńberinde bólişiwimiz, tarqatıwımızǵa bir imkan tuwadı. Sonlıqtan bul jańa jónelisti izertlew hám úyreniw áhmiyetli máselelerden.

Juwmaqlap aytqanda, f.i.d., professor Sh.Abdinazimov hám X.Tolibaevtıń miynetinde berilgen, -tildiń sırları

Ádebiyatlar

1. Abdinazimov Sh., Tolibaev X. Lingvokulturologiya. -Nókis: «Qaraqalpaqstan». 2020.
2. Ruziyeva N. Zamonaviy tilshunoslikda matn va diskurs talqini. // Buxoro davlat universiteti ilmiy axboroti. 2023. №1.
3. Одилова Г. Глюттоник дискурс асослари. Монография. -Тошкент: «Mumtoz soʻz». 2020.

REZYUME. Bu maqolada zamonaviy tilshunoslikda taraqqiy etayotgan diskurs tushunchasining matn tushunchasi bilan bogʻliqligi va farqli tomonlari dunyo tilshunoslarining fikrlari asosida yoritib berilgan. Oʻtgan asrning 50-yillaridan soʻng paydo boʻla boshlagan diskurs yoʻnalisining qoraqalpoq tilshunosligida oʻrganilishining dolzarb masalalari keltirilib, glyuttonik diskursni bevosita xalqning, millatning madaniyatiga bogʻlaydi. Glyuttonik diskurslarni oʻrganish orqali madaniyatimizning mavhum asoslarini ochish, koʻplab soʻzlarning etimologiyasini aniqlash va millat hayot tarzini, madaniy-maʼrifiy boyligini keng olamga koʻrsatish, tanishtirish va targʻib etish imkonini beruvchi vosita sifatida qaralib, dolzarb ahamiyatga egaligi asoslanadi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье на основе мнений мировых лингвистов освещается связь и различие между понятием дискурс и понятием текста, широко разрабатываемым в современной лингвистике. Представлены важные вопросы изучения направления дискурса в каракалпакском языке, которые стали появляться после 50-х годов прошлого века, напрямую связывая глюتونическую дискурс с культурой народа, нации. Через изучение глюتونической дискурсов отмечается как огромный инструмент, позволяющий раскрыть основы нашей культуры, определить этимологию многих слов, показать и представить всему миру жизнь, культурное и духовное богатство нации и обосновывает необходимость исследования.

SUMMARY. In this article, the connection and difference between the concept of discourse and the concept of text, which is widely developed in modern linguistics, is highlighted based on the opinions of world linguists. Important issues of the study of the direction of discourse in the Karakalpak language, which began to appear after the 50s of the last century, are presented, directly connecting the glutinous discourse to the culture of the people, the nation. Through the study of glutinous discourses, it is noted as a huge tool that allows us to reveal the foundations of our culture, to determine the etymology of many words, and to show and introduce the nation's life, cultural and spiritual wealth to the wider world, and justifies the need for research.

A.SAIDOV, D. YAXYOYEVA INGLIZCHA-OʻZBEKCHA-RUSCHA SOLIQ VA IQTISODIYOT ATAMALARI LUGʻATINING LINGVISTIK TAHLILI

Sh.S.Ruzimov – *tayanch doktorant*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch soʻzlar: soliq, iqtisodiyot, affiks, transkripsiya, suffiks, prefiks, maʼnodosh, atama.

Ключевые слова: налог, экономика, аффикс, транскрипция, суффикс, префикс, синоним, термин.

Key words: tax, economics, affix, transcription, suffix, prefix, synonym, term.

Mazkur qoʻllanma soliq tizimi xodimlari kasbiy faoliyat jarayonida atamalarini tushunishda qulaylik yaratadi. Kasbiy maʼlumotlarning aksariyati rus, ingliz tillarida uchrashini hisobga olib mutaxassisga ushbu tillarni tushunishi, matn yoki muloqotdan zaruriy axborotni olishi dolzarb vazifadir. Lugʻat soliq sohasida tashqi iqtisodiy faoliyatlarda ishlatiladigan xodimlar xizmat vazifalarini ado etishda hamda yuridik va jismoniy shaxslarni tushinishda naf keltiruvchi atamalarini oʻz ichiga oladi.

A.Saidov va D.Yaxyoyeva tomonidan tuzilgan ushbu lugʻatda soʻzlar va soʻz birikmalari lugʻat tuzish anʼanasiga muvofiq alifbo tartibida berilgan.

Bosh soʻzning sinonimi ham bevosita yonida koʻrsatib oʻtilgan. Masalan, “actual cost (value)” bilan bir qatorda, aynan shu maʼnoni ochib beradigan “real value” birikmasi. Bu ikkala birikma ham oʻzbek tiliga “haqiqiy qiymat” deb tarjima qilinadi. Yana boshqa misollar keltiradigan boʻlsak, “Breach, default, fraud, violation, infringement, offense” kabi soʻzlarning barchasi bir turkumga mansub va oʻzbek tilidagi “buzish” soʻziga mos keladi. “Basic, chief” soʻzlari ham lugʻatda sinonim sifatida keltirilgan. Oʻrganuvchi soʻzlarning kontekstga mosini foydalanishi mumkin. “Cheque, check” soʻzlari ham bir soʻzning turli koʻrinishlaridir. Bu kabi sinonimlarni bir qatorda keltirish orqali lugʻat tuzuvchilar

bir mazmundagi soʻz va birikmalarni takrorlashning oldini olishgan.

Soʻz qoʻshish bu morfologik soʻz yasash turi boʻlib, unda yangi qoʻshma soʻz ikki yoki undan ortiq oʻzak yoki soʻzning qoʻshilishi bilan yasaladi.

Masalan: Handbook - Maʼlumotnoma - Справочник

Book-keeper - Hisobchi buxgal

3. Suffiks-prefikslar yordamida: Yangi soʻz yasashning bu turida oʻzak-negizga bir vaqtning oʻzida ham prefiks, ham suffiks qoʻshish orqali yangi soʻz yasaladi.

Indebtedness - qarzdorlik, qarz summasi - задолженность; сумма долга

Overpricing - qarzlarning oshirilishi - завышение цен

Underestimated price- pasaytirilgan narx - заниженная цена [1:70].

Misollarda ingliz tilidagi '-er' oʻzbek tilidagi '-chi', rus tilidagi '-ep', 'pre-' esa 'muddatdan oldingi', 'over-' 'oshirilishi' kabilar bilan ifodalanagan.

Soha mutaxassislari ma'lumki oʻzbek tilida kelishik qoʻshimchalari bilan ifodalanadigan ingliz tilidagi "of" predlogi bilan bogʻlangan birikmalarda aniq artikl "the" ni ishlatish zarur boʻlgan birikmalar bosh soʻzdan soʻng qavs ichida koʻrsatib oʻtilgan.

Masalan: Bank of England (the Bank) - Angliya banki (Angliya Davlat banki) -Английский банк (государственный банк в Англии) [1:9].

Shuningdek, lugʻatda "admission of transportation vehicles" - "transport vositalarini oʻtkazish", "annual income of physical persons" - "jismaniy shaxslarning yillik daromadi", "articles of prime necessity" - "zaruriy buyumlar", "automated system of customs clearance" - "tovarlarni bojxonadagi rasmiylashtirishdan oʻtkazishning avtomatlashtirilgan tizimi", "Bank of international settlements" - "Xalqaro hisob-kitob banki", "collection for use of auto station" - "avtotransport toʻxtash joyidan foydalanganlik uchun yigʻim" shu kabi otli va feʼlli birikmalar tayyor holda berilgan. Birikmalarning tayyor holda berilishi shu sohada faoliyat olib boruvchi xodimlar uchun bir qancha qulayliklar yaratadi.

Adabiyotlar

1. Saidov A., Yaxyoyeva D. Inglizcha-oʻzbekcha-ruscha soliq va iqtisodiyot atamaları lugʻati. Davlat soliq qoʻmitasi soliq Akademiyasi. 2008.

2. Oʻzbekiston Respublikasi soliq kodeksi. - T.: 2008.

3. Soliq solish tartibidagi oʻzgarishlar. - T.: 2006-2008.

4. Olimjonov O., Malikov T., Qoraliyev T. Zamonaviy moliya bank atama va iboralarning inglizcha-ruscha-oʻzbekcha ekvivalenti lugʻati. - T.: 1996.

REZYUME. Maqolada A. Saidov, D. Yaxyoyevalarning inglizcha-oʻzbekcha-ruscha soliq va iqtisodiyot atamaları lugʻati tuzilish tamoyillari lingvistik tahlil qilindi, yutuq va kamchiliklarini misollar bilan koʻrsatgan holda uni takomillashtirishga qaratilgan tavsiyalar taqdim qilindi.

РЕЗЮМЕ. В статье лингвистически проанализированы принципы составления англо-узбекско-русского словаря налоговых и экономических терминов А. Саидова, Д. Яхйоевой и представлены рекомендации, направленные на его усовершенствование, показаны его достижения и недостатки на примерах.

SUMMARY. In the article compiling principles of the English-Uzbek-Russian dictionary of tax and economic terms by A. Saidov, D. Yakhoyeva were linguistically analyzed and recommendations aimed at its improvement were presented, showing its achievements and shortcomings with examples.

СОМАТИКАЛЫҚ ФРАЗЕОЛОГИЗМЛЕР– ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯЛЫҚ БИРЛИКЛЕРДЕН БИРИ

С.Шынназарова – филология илимлеринин кандидаты, доцент

Эжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: соматик фразеологизмлар, семантика, эмоциональ ва экспрессив хизмати, эталон, экстралингвистик фактор, миллат ва маданият, кумулятив, лингвомаданиятшунослик.

Ключевые слова: соматические фразеологизмы, семантика, эмоционально-экспрессивная функция, эталон, экстралингвистический фактор, нация и культура, кумулятив, лингвокультурология.

Key words: somatic phraseological units, semantics, emotional and expressive function, standard, extralinguistic factor, nation and culture, cumulative, linguoculturology.

Тилдин имканият көрсеткишлеринен бири – сөз бирликлери. Ал, фразеологизмлер бул халықтың хэм тилдин өткен дәуири, бүгинги күни хэм ертенинен дерек береді. Тил хэм халық мәденияты - бир-бири менен тығыз байланыслы уғым. Халық мәдениятын сәулендиретуғын баслы белгилеринен бири—бул оның тили. Сонлықтан, «халық мәдениятын сәулендиретуғын ең дыққатқа ылайықлы өзгешеликлерден: фразеологизмлер, паремиялар, метафора хэм символлар. Ал, фразеологизмлер, метафоралар, символлардың миллий-мәдени өзіне тәнлиги мәдени коннотатив арқалы кәлиплеседи» [1:111].

Әдетте, лингвомәдени бирликлердин ең баслы ажыралып туратуғын бирликлеринен бири— бул тиллик

Qolaversa, lugʻatda bir qancha predlogli feʼllarni ham uchratishimiz mumkin: To go down - Pasaymoq (narx) - Снижаться (о цене)

To go up – Koʻtarilmoq - Повышаться

Mening fikrimcha, bu kabi feʼllar lugʻat soʻngida alohida jadvalda berilsa yaxshi boʻlardi. Lugʻatda esa predlogli feʼl oʻrniga shu maʼnoni ifodalovchi feʼllar qoʻllanilgani maʼqul. Bu oʻrganuvchidan bu turdagi feʼllarni oʻrganishda alohida diqqatni talab qiladi.

Ikki komponentli birikmalardan unumli foydalanilgan.

Masalan: Cash - naqd pul - наличность

Cash balance - kassa qoldigʻi - остаток кассы

Cash payment - naqd pul bilan toʻlash - платеж наличными [1:12].

Bu turdagi birikmalarning ikkala komponentlari ham umumisteʼmoldagi soʻzlar boʻlib, ular orqali yangi maʼnoli birikma paydo boʻladi.

Kuzatishlarimga tayanib shularni qoʻshimcha qilishim mum